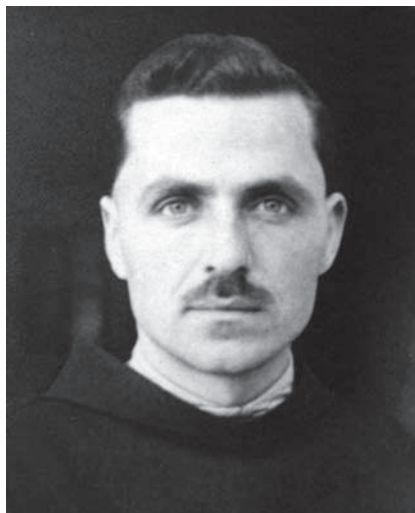

FRA ZDENKO ZUBAC

(1911.-1945.)¹

U Gradničima 6. kolovoza 1911. rodio se sin pobožnoj obitelji Jure Zupca i Anice rođ. Primorac. Odmah su ga sutra 7. kolovoza odnijeli u župni dvor i u crkvu sv. Blaža, te krstili. Nadjenuli su mu ime Andrija.² Već je od malih nogu u svojoj obitelji mali Andrija učio kršćanski život. I čim je prohodao, sa svojom je majkom i braćom i sestrama išao u crkvu i zanosno slušao propovijedi svoga župnika. U njemu kao da je već otkad zna za sebe bila misao i želja i sam biti fratar, i sam narodu propovijedati.

Školovanje

Osnovnu školu učio je u rodnim Gradničima. Andrija Zubac pošao je u osnovnu školu u Gradniće školske godine 1918./19. Razrednicu te školske godine čuva OŠ Gradnići i danas. U školu je upisan u jesen 1918. i u razrednici se nalazi pod rednim brojem 61, a pod brojem glavnog imenika je 1265. Pod tim brojevima u razrednici upisano je: Andrija Zubac, rim. katol. rođ. 1910.³ u Gradničima. Otac: Jure ratar kb. 38. U prvom je razredu imao sljedeće ocjene: polazak škole 1, vladanje 1, nauk o vjeri 3, početna stvarna nastava 3, srpskohrvatski 3, račun 3, pjevanje 3, gimnastika 3, ukupni uspjeh dovoljan.⁴ U drugom je razredu 1919./20. prošao dobrim - 2, isto tako u trećem 1920./21. i četvrtom 1921./22. godine.

-
- 1 Tekst je izvorno objavljen u *Stopama pobijenih*, br. 20 (2018.), str. 16-26. Ovdje prerađen i dopunjen.
  - 2 Matica krštenih župe sv. Blaža, Gradnići, god. 1903.-1913., str. 151, br. 6.
  - 3 To je pogreška, Andrija je rođen 6. kolovoza 1911.
  - 4 Za uspjeh u pojedinim predmetima i za konačan uspjeh ocjenjivalo se: vrlodobar - vdb - 1; dobar - db - 2; dovoljan - dv - 3; nedovoljan - ndv - 4. Za vladanje su bile ocjene: vrlodobro - vdb - 1; dobro - db - 2; prilično - prl - 3; loše - 4. Za polazak su ocjene: vrlo marljivo - vm - 1; marljivo - m - 2; prekidao - prk - 3; nemarno - nbem 4.

U gimnaziji na Širokom Brijegu

Izrazio je svojim roditeljima želju da bi volio biti fratar, a oni onda to prenijeli župniku, te je Andrija išao na Široki Brijeg i položio prijamni ispit i primljen u Franjevačku klasičnu gimnaziju na Širokom Brijegu. U prvi se razred na Široki Brijeg upisao školske godine 1923./24. Niži je tečajni ispit polagao 1926./27. školske godine, nakon završenog IV. razreda gimnazije, ili niže gimnazije.

Školske godine 1927./28. Andrija je Zubac u V. razredu gimnazije. Razredni mu je starješina dr. fra Marjan Zubac. U razredu je 18 internista - sjemeništara, a on nakon prvog tromjesečja te godine ima sljedeće ocjene: vladanje 4, vjeronauk 4, hrvatski 4, latinski 2, grčki 3, francuski 3, zemljopis 3, povijest 3, matematiku 3, prirodopis 2; nije izostao ni jedan sat.⁵

Oblačenje i novicijat

Nakon svršenog šestog razreda gimnazije školske godine 1928./29. stupa u Franjevački red oblačenjem na Humcu 3. kolovoza 1929. Redovničko im odijelo oblači i u Red ih prima provincijal fra Dominik Mandić. "Andrija Zubac, sin Jure i Anice r. Primorac, rođen u Gradnicima 6. 8. 1911. - fra Zdenko."⁶ Andrija Zubac Jurin iz Gradnica postao je hercegovački franjevac fra Zdenko Zubac. Po isteku novicijatske godine svoje prve jednostavne zavjete polaže 4. kolovoza 1930. na Humcu.

Nastavak i svršetak gimnazije na Širokom Brijegu

Gimnazijalno izvješće br. 3 za školsku godinu 1930./31. zatječe ga u VII. razredu gimnazije na Širokom Brijegu. Razredni mu je starješina dr. fra Oton Knezović. Školske godine 1931./32. svršio je VIII. razred. Razredni mu starješina bijaše dr. fra Radoslav Vukšić.⁷

Fra Zdenko je imao zdravstvenih problema. U to vrijeme sličnih problema imali su mnogi učenici i mladi bogoslovi. "Za polaganje višeg tečajnog ispita prijavilo se devet kandidata. Ispitni ih je odbor sve pustio da pristupe ispitu. Kandidat Andrija J. Zubac, fra Zdenko, obavijestio je ravnatelja da zbog bolesti ne može polagati u ovom roku viši tečajni ispit. Ispitni je odbor razmotrio njegove razloge i našao

5 "Sjednički katalog, Franjevačka gimnazija na Širokombrijegu, Školska godina 1927./28." (Arhiv Provincije: SP, sv. 72, ff. 387-420).

6 Robert JOLIĆ, *Novicijat hercegovačkih franjevaca*, Mostar 2009., str. 152.

7 Četvrto gimnazijalno izvješće za šk. god. 1931./32., str. 25.

ih opravdanim, te mu polaganje višeg tečajnog ispita odredio u lipanjskom roku sljedeće godine.⁸ Arhiv Provincije čuva dopis dr. fra Marijana Zubca, profesora opće i narodne povijesti i zemljopisa, te drugog prefekta sjemeništara od I. do VI. razreda, provincijalu sljedećeg sadržaja: "Jučer je pregledao dr. Grubišić (Jure, m. o.) klerike i našao da su Zubac i Granić slabiji. Zubac ima već otvoreni proces, a Granić jači katar. Zubca bi trebalo radi opasnosti od zaraze udaljiti kamo, a Granića radi oporavka. Za Kordića i znate. Dakle, trebalo bi se pobrinuti preko ferija za: Granića, Kordića i Zubca."⁹ Početkom rujna iste godine (1932.) postoji i nalaz dr. Glavanovića iz Mostara upućen dr. fra Dominiku Mandiću, provincijalu, u kojem stoji: "Fra Zdenko Zubac, bogoslov, imade subfebrilne temperature sa opadanjem tjelesne težine. Prije je imao probadanje u prsima, a jednom je imao u ispljuvku krv. Od objektivnog nalaza kliničkog imade samo povećanu slezenu, tvrdu. Rendgenološki se može ustanoviti proširenje hilusnih žlijezda. Nalaz krvi povoljan. Mišljenje: fra Zdenko Zubac imade zatvoreni proces (nije zarazan za okolinu) (...). Najbolje bi bilo da ga se za 1 godinu udalji od nauka ali da bude dobro hranjen i da se izlaže što manjem fizičkom radu; postoji mogućnost da će kroz pola godine ozdraviti uz povoljne prilike. Ako je to provedivo, dobro; a ako nije, onda bi se moglo *pokušati*, da se što manje bavi naukom. Bilo bi šteta, da ga se sasvim isključi iz Reda, jer mu je bolest benigne naravi."¹⁰ Fra Zdenko nije pristupio maturi, već je to vjerojatno učinio kako je i zaključio ispitni odbor, u sljedećem lipanjskom roku.

O matorskom ispitu te godine stoji u Ljetopisu:

8 - 13. juna (1932. m. o.) držan je niži tečajni ispit, 10 - 15. 6. viši teč. ispit. Na Veliku maturu nije radi boležljivosti pristupio fra Zdenko Zubac. Svi polagali latinski (predavao fra Živko Martić), nijedan grčki (predavao fra Arkandeo Nuić). Polagalo ih svega 8. Od usmenog polaganja oslobođen fra Roland Zlopaša.¹¹

Studij bogoslovije u Mostaru i Pescii, vječni zavjeti, sveti redovi

U međuvremenu je već s kolegama polagao nekoliko puta jednostavne zavjete, počeo studij teologije u Mostaru na Franjevačkoj bogosloviji,¹² pa se tako približio svećanim zavjetima i odlasku za nastavak studija u inozemstvo, kako je tada i bio običaj u Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji.

8 Isto, str. 536.

9 Arhiv Provincije: SP, sv. 96, f. 215.

10 Arhiv Provincije: SP, sv. 97., 1932., f. 197.

11 Ante MARIĆ, *Franjevačka klasična gimnazija na Širokom Brijegu*, sv. II., str. 553.

12 Na teologiji je u Mostaru po rasporedu osoblja za 1933. od 20. travnja, potom 1934. od 21. svibnja i 1935. od 23. travnja.

Zubac, fra Zdenko školske 1932./33. godine upisan je u Katalog Franjevačke teologije u Mostaru (f. 65, br. 10) kada je završio prvu, šk. 1933./34. g. drugu, šk. 1934./35. g. treću godinu studija. Studij je 1935./36. g. nastavio u inozemstvu jer uz njegovo ime nisu unesene ocjene (f. 76, b. 16). U Katalogu nije navedeno gdje je nastavio i završio studij.¹³

Provincijal je od uprave samostana u Mostaru 6. rujna 1933. dobio ishode glasanja o bogoslovima koji trebaju pristupiti vječnim zavjetima. "Prema generalnim konstitucijama br. 93. diskretorij na svojoj redovitoj sjednici za mjesec august 1933. tajno je izglasovao življenje i vladanje mjesnim našim braći klericima prosto zavjetovanim u svrhu polaganja svećanih zavjeta."¹⁴ Uz fra Zdenka tu su još fra Strahimir Grubišić, fra Srećko Granić, fra Ratimir Kordić, fra Tihomir Lučić, fra Humil Vlašić, fra Tugomir Soldo i fra Roland Zlopaša. Svi su dobili bijeli grašak.¹⁵

Dan poslije, 7. rujna 1933. fra Zdenko je pod redovničkim imenom fra Sidonius potpisao "Testificatio" da svojevorno i bez ikakve prisile ili straha želi položiti vječne zavjete. Svjedoci su njegovoj potpisanoj pismenoj izjavi fra Jerko Mihaljević i fra Ignacije Jurković svojim vlastoručnim potpisima.¹⁶ Svećane zavjete polaže 8. rujna 1933. u Mostaru i nastavlja sa studijem teologije na Franjevačkoj bogosloviji u Mostaru.

Arhiv Provincije čuva i provincijalov dokument upućen na generala Franjevačkog reda od 27. travnja 1935., u kojem se "blaženog oca" moli da fra Zdenku podijeli dispencu od nedostatka dobi za svećeničko ređenje,¹⁷ a također i na prokuratora Reda za istu stvar.¹⁸ Provincijal 11. lipnja 1935. izvješćuje Alojzija Mišića, biskupa u Mostaru, da njegovi klerici "koji su svršili treći tečaj bogoslovije, imaju sve dokumente, da budu zaređeni za subdjakona, odnosno gjakona, odnosno za svećenika". Fra Zdenko je među šestoricom kandidata za đakonsko ređenje.¹⁹ Fra Zdenko je zaređen za svećenika 16. lipnja 1935. u Mostaru. Ređenički ispit bio je u Mostaru 14. lipnja 1935., a fra Zdenko ga je polagao s fra Mutimirom Ćorićem, fra Silvijem Grubišićem, fra Humilom (Vladom) Vlašićem, fra Rolandom Zlopašom, fra Ratkom (Ratimirem) Kordićem, fra Srećkom Granićem pred fra Lujom Bubalom, fra Jerkom Borasom, fra Pavom Dragičevićem i fra Antom Jelavićem.²⁰

13 Pavao KNEZOVIĆ, *Studij bogoslovije u Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji od 1860. do 1945.*, Mostar 2012., str. 861.

14 Arhiv Provincije: SP, sv. 101, f. 29.

15 Tzv. votiranje, davanje glasa tajnim načinom, tako da se za pozitivno dobije bijeli, a za negativno crni grašak. Oni su bili umjesto ceduljica. Takvo glasovanje fratri zovu i "grašanje".

16 Arhiv Provincije: SP, sv. 101, f. 84

17 Arhiv Provincije: SP, sv. 108, f. 75.

18 Arhiv Provincije: SP, sv. 108, f. 76.

19 Arhiv Provincije: SP, sv. 108, f. 247.

20 Arhiv Provincije: SP, sv. 108, ff. 271-272.

Dana 27. srpnja 1935. Provincijal za njega i njegove kolege traži od direkcije jugoslavenskih željeznica "legitimacije za povlašćenu vožnju,"²¹ a sam fra Zdenko 29. srpnja 1935. uz provincijalov supotpis od komande Mostarskog vojnog okruga traži "da bi dozvolio putovanje po inostranstvu u naučne svrhe u roku od dvije godine..."²²

Raspored osoblja od 16. travnja 1936. bilježi fra Zdenka izvan Provincije kao studenta teologije zajedno s fra Ratimirem Kordićem u Pescii. Arhiv Provincije čuva nekoliko dokumenata koji o tome svjedoče.²³ Iz "Collisvituli-a prope Pisciam, mense januario 1936." dolazi Provincijalatu "Relatio semestris pro studentibus" P. Zdenka Zubca i P. Ratimira Koridića. O fra Zdenku je mišljenje potpisanih profesora i odgojitelja veoma pozitivno: "...optimo ingenio atque memoria praeditus, pari diligentia studiis vacat et proficit. Assidua observantia prosequitur disciplinam. Religiosus bonus, obediens atque in civili educatione perfectus."²⁴ Provincijal se fra Zdenku i fra Ratimiru javlja pismom 19. svibnja, zanimajući se za njihov studij i planove, te kada se žele vratiti u Provinciju. Upozorava ih da se ne žure, već da studij završe. Upozorava ih da ih ranijim povratkom ovamo u jesen očekuje vojska. Pismo završava: "Mogu Vam javiti, da sam o vama od gvardijana i lektura dobio svjedočanstvo, koje je vrlo dobro u nauci i vladanju. To neka vam bude na čast, što niste dopustili, da narušite i sebe i provinciju."²⁵ Na provincijala u Hercegovinu od provincijala iz Firenze fra Seraphinusa Serafinija stižu dopisi s računima za boravak i studij fra Zdenkov i fra Ratimirov.²⁶

Služenje vojske

Po povratu u Provinciju fra Zdenko ide u vojsku 30. prosinca 1936. Vojni rok služi u Cetinju. Arhiv Provincije čuva njegovo vojničko pismo provincijalu. Tu između ostaloga stoji:

Mnogopoštovani oče! Nadam se da Vam se posljednji put s Cetinja javljam. Još imam dvadeset dana, dok mi se navrši zadnji dan roka: nemam nade, da ću i dana prije moći izaći, a to zato što sam ja ovdje još uvijek sam od bogoslova, radnog osoblja nema, pa me nema tko da zamjene. Da bih našao zamjenu, odmah bi(h) mogao ići, ovako moram do zadnjega dana ostati. Ali nije šteta, dvadeset dana proći će brzo.

21 Arhiv Provincije: SP, sv. 109, f. 171.

22 Arhiv Provincije: SP, sv. 109, f. 185.

23 Arhiv Provincije: SP, sv. 109, f. 320; f. 323, obavijest gvardijanu u Firencu od 11. kolovoza 1935. da k njemu na studij dolaze fra Ratimir Kordić i fra Zdenko Zubac.

24 Arhiv Provincije: SP, sv. 114, ff. 280-282.

25 Arhiv Provincije: SP, sv. 115, f. 96.

26 Arhiv Provincije: SP, sv. 115, ff. 314-315 i sv. 117, f. 163.

Ja sam dobro kao i uvijek. Fali mi samo jedno - nisam u Hercegovini. Misu ne govorim ima više dana, već samo svetkovinom. Ne mogu dobiti poslužnika, a bez poslužnika ne smijem govoriti (...). Od novaca nemam potrebe - ne trebate mi slati, jer mi može isteći do kraja ono što ste mi već poslali. Uz poštovanje mnogo Vas pozdravlja fra Zdenko. Cetinje 8 - VI - 37.²⁷

Vojnu je službu završio 30. lipnja 1937. godine.

Na njivi Gospodnjoj u Hercegovini

Nakon svršetka vojske fra Zdenko je kapelan u Mostaru. Tu je službu nastupio 17. srpnja 1937. što se razaznaje iz provincijalova pisma Kraljevskoj banskoj upravi u Split, kako bi ga unijela u platni spisak. Na mjestu duhovnog pomoćnika zamijenio je fra Zvonku Mandurića.²⁸ Dana 6. listopada 1937. u Mostaru polaže jurisdiksijski ispit s uspjehom.²⁹ Dana 30. listopada 1937. za fra Zdenka je od biskupa Alojzija Mišića zatražena jurisdikcija i apost. misija za kapelana na Humcu. Biskup mu 6. studenoga 1937. podjeljuje te ovlasti.³⁰ Istog je dana o tome provincijal fra Zdenka pismeno obavijestio.³¹ A 12. studenog 1937. fra Zdenku na Humac stiže od provincijala službena obavijest pod brojem 1.391/37. da ga je Starješinstvo imenovalo "organizatorom i duhovnikom Društva sv. Ante /Katoličke Akcije/. Vi ste puni poleta i zanosa, a osim toga imate dosta sprema, pa se tvrdo nadamo, da ćete uz pomoć Božju postignuti željeni uspjeh."³²

Fra Rudo Mikulić 4. prosinca 1937. u svezi s Društvom piše provincijalu: "Molbu šaljem na Vas, nikako je ne smijete odbiti. Iz dna srca žalim, da će ostati nepokriven Dom, a tu je mogućnost da ga pokrijem. Ja ne mogu da obletim, možda kada bi/h nategnuo svu snagu, da bi/h nešto i mogao. Od Vlade ja ne mogu se ničemu nadati. Zdenko je spreman po podne dati se na raspolaganje. Stoga Vas molim, da odmah mi pošaljete Soldu, jer on je zgodan. Neka mi dođe ovdje, pa ću s njime, sa Zdenkom i Bosiljkom za nedjelju dana ovo sve uglavnom obletiti."³³

Fra Zdenko je potom kapelan na Širokom Brijegu, kateheta je na Uzarićima, duhovni pomoćnik župnika u Rakitnu, ali u svrhu pastoralne brige za Polja - Planinu, te propovjednik i ispovjednik.³⁴ Službenim dopisom Provincijalata od 25. svibnja

27 Arhiv Provincije: SP, sv. 119, f. 288.

28 Arhiv Provincije: SP, sv. 120, f. 120.

29 Arhiv Provincije: SP, sv. 120, f. 366.

30 Arhiv Provincije: SP, sv. 121, f. 164.

31 Arhiv Provincije: SP, sv. 121, f. 165.

32 Arhiv Provincije: SP, sv. 121, f. 189.

33 Arhiv Provincije: SP, sv. 122, f. 6.

34 Dispositio personalis in provincia Hercegovina pro anno Domini 1939., Mostar, 1939., str. 6.

1940. fra Pavu Šimovića, dekana u Posušju, provincijal o. fra Krešimir Pandžić izvještava da za župnika u Rakitno dolazi fra Zdenko Zubac i ovlašćuje ga da ispred samostana širokobriježskoga bude prisutan kod predaje i primanja župskog inventara.³⁵ Fra Zdenko je službu župnika u Rakitnu preuzeo 25. svibnja 1940. Narod je, naviknut na prijašnjeg župnika, bio protiv promjene, pa tako i novog župnika. Fra Zdenko, poprilično načetog zdravlja, moli provincijala da ga riješi te službe i radi naroda koji se buni, i radi njegova zdravlja.³⁶ U arhivu je Provincije iz toga vremena i liječničko uvjerenje o zdravstvenom stanju fra Zdenka Zupca.³⁷

“Na jesenskom zasjedanju definitorija 20. VIII. 1940. uvažena je molba župnika u Rakitnu o. fra Zdenka Zupca da mu se dopusti premještaj pa smo ga imenovali samostanskim vikarom i duhovnim pomoćnikom na Širokom Brijegu. Dosadanje-ga samostanskoga vikara i duhovnog pomoćnika na Širokom Brijegu o. fra Bertu Dragičevića odredili smo da preuzme župničku službu u Rakitnu.”³⁸ Svojim dopisom 952/40. od 23. kolovoza Biskupski ordinarijat u Mostaru odobrava “o. fra Zdenka Zubca za kooperatora župnika na Širokom Brijegu”.³⁹

Fra Zdenko je od provincijala fra Krešimira Pandžića i sam obaviješten o svojoj novoj službi, gdje ga provincijal još obvezuje da se sporazumi sa svojim nasljednikom u Rakitnu “i u redovitom roku uputite se na novo mjesto”.⁴⁰ Na Širokom Brijegu fra Zdenko Zubac djeluje kao duhovni pomoćnik i vikar samostana. Na toj službi ostaje do kapitula 1943. godine kada je određen za župnika u Ružiće.⁴¹

Župnik u Ružićima od 1943. do smrti 1945. godine

Arhiv Provincije čuva nekoliko dopisa iz Ružića koje je na Provincijalat poslao fra Zdenko Zubac, župnik.⁴² Provincijal je svojim dopisom odredio da se u Ružićima održe duhovne vježbe za Goricu, Grude i Ružiće. Fra Zdenko provincijala moli

35 Arhiv Provincije: SP, sv. 130, f. 161.

36 Arhiv Provincije: SP, sv. 130, ff. 262-263, 304-306a; sv. 131, ff. 39-41, 42, itd.

37 Arhiv Provincije: SP, sv. 131, f. 67. Liječničko je uvjerenje na Širokom Brijegu 1. lipnja 1940. izdao dr. Jure Grubišić, koji fra Zdenka već poznaje: “Pred četiri godine počeo je poboljšavati na plućima, a također i na žilcima se pokazuje smalaksalost (...). Diagnoza: Bronchitis chron., rentg. hilusne žare i s desne i lijeve strane povećane. Neurosthema. Mišljenje: Iz prednjega sam nalaza pronašao da fra Zdenko Zubac ima katar na oba pluća, a osim toga boluje od dosta teške neurosthemije. Nije sposoban za težu službu niti napor bar za 1-2 godine.”

38 Arhiv Provincije: SP, sv. 131, f. 137.

39 Arhiv Provincije: SP, sv. 131, f. 147.

40 Arhiv Provincije: SP, sv. 131, f. 145.

41 Dispositio personalis pro anno Domini 1943., str. 8.

42 Arhiv Provincije: SP, sv. 140, f. 373 (22. IX. 1943., misne intencije); sv. 142., f. 216 (1. ožujka 1944., šalje Provincijalatu mrtvačku milostinju); sv. 142, f. 386 (13. 4. 1944., misne intencije).

da se duhovne vježbe održe u Grudama.⁴³ “Kod mene je vrlo nezgodno radi prenoćišta. O tome sam već razgovarao sa ostalima, te među nama ovamo neće biti nesporazuma, samo očekujemo od Vas, da nam to dopustite.”⁴⁴ Provincijal fra Leo Petrović odgovara fra Zdenku 22. srpnja 1944: “Glavno je da se učine duhovne (...). Neka, veseli me, da ste se služili da duhovne vježbe budu u Grudama.”⁴⁵

Zadnji fra Zdenkov spis iz Ružića na Provincijalat, koji se čuva u Arhivu Provincije, jest njegovo pismo provincijalu fra Leu Petroviću 12. prosinca 1944. Važno je navesti da je pismo pisano kojih mjesec i pol po partizanskom osvajanju zapadno-hercegovačkog prostora potkraj listopada 1944.,⁴⁶ što znači da je i fra Zdenko dotada toliko živio pod partizanskom vlašću – i još uvijek je bio živ i zdrav. Evo toga pisma u cijelosti:

Mnogopoštovani oče!

Ne znam kada će ovo moje pismo stići do Vas, ali više ne mogu oklievati, da Vam se ne javim.

Kako pošta ne ide ima već preko mjesec dana, viest o povišenim misnim stipendijama stigla mi je tek polovicom studenoga. Tako sam za Mrtvi dan primao Mise prema pređašnjem stipendiju. Više nego li obično primio sam tom zgodom prešnih računajući, da ću ih poslati u samostan, ili Vama. Međutim je nastao svaki prekid u saobraćaju. Tako kod mene još od Mrtvog dana stoje te prešne Mise, a sam im ne mogu kao takvima svima udovoljiti. Za one me druge ne boli toliko, koliko za ove. Zato Vam šaljem 60 (*šezdeset prešnih po 400*), a da naplatite od onoga novca, kojega imam kod tajnika provincije. Ostale Mise sa stipendijam poslat ću, čim to bude moguće.

Ja i sva naša braća ovamo živi smo i zdravo. Do sada nemamo vanrednih poteškoća. Pučke sv. Mise sa propoviedima drže se redovito. Narod, osobito ženski, dolazi dobro. U mene, a i u mojih susjeda ispoviedi ima više nego lani. Isto se zapaža i u vršenju drugih kršćanskih dužnosti. To nas uvelike raduje i čini sretnima.

U mene se je u župi prije kratkoga vremena ponovno javio pjegavac, i bila su ubrzo tri smrtna slučaja, ali se je ograničio samo na jedan komšiluk, te ima nade da će ga nestati. -

Vrieme je ovamo vrlo kišovito, uporno poplava za poplavom, te se je polje jako nalilo. Za par dana, a možda i danas, mogla bi voda nahrupiti preko mosta na Prispi. -

43 Arhiv Provincije: SP, sv. 143, f. 359.

44 Isto.

45 Arhiv Provincije: SP, sv. 143, f. 359.

46 Ivica ŠARAC, *Metastaze jedne revolucije. Uspostava komunističko-partizanske vlasti u zapadnim dijelovima Hercegovina (listopad 1944. – ožujak 1945.)*, Mostar, 2019., str. 72.

Ako bi/ste/ imali prigodu, molio bih Vas, da me obavijestite o primitku ovoga pisma. - Isto tako, molim Vas, da saobćite fra Berislavu, da su njegovi kod kuće zdravo, te da se osjećaju dobro.

Mnogo pozdravite svu našu braću u samostanu, a Vas na osobiti način pozdravlja i sinovski duboko poštuje u Isusu i sv. Franji uvijek odani sin

Fra Zdenko

Ružići, 12. 12. 1944.⁴⁷

Uhićenje i ubojstvo

Dva mjeseca nakon navedenog dopisa fra Zdenka Zupca, aktualnog župnika u Ružićima, uhitili su partizani i odveli iz župnog stana. Logično je postaviti pitanje, zašto je fra Zdenko – kao uostalom i brojni drugi svećenici na tome području – pod partizanskom vlašću živio slobodno i bez velikih uznemiravanja (osim što su zacijelo partizani i od njega nasilno uzimali hranu i druge namirnice, kao i od ostaloga katoličkog naroda u Hercegovini) više od četiri mjeseca, a onda je početkom veljače 1945. odveden iz župne kuće i uskoro potom ubijen od istih tih partizana? Odgovor je jednostavan: došlo je vrijeme! Partizani su naime učvrstili svoju vlast u tome dijelu Hercegovine i bili sigurni u svoju konačnu pobjedu u ratu, pa su započeli dani terora i osvete. K tome, krajem siječnja 1945. hrvatsko-njemačke su vojne postrojbe strašno ponizile i potpuno razbile partizane te ih u samo dvatri dana protjerale iz čitave zapadne Hercegovine u vojnoj operaciji “Bura”, što je naišlo na veliku radost i odobravanje među domicilnim pučanstvom. Stoga su se partizani po povratku na stare položaje početkom veljače 1945. osvećivali svima onima za koje su saznali da su javno pozdravili prodor ustaško-domobraskih i njemačkih postrojbi i progon partizana u Biokovo.⁴⁸ Među njima je, barem prema njihovu mišljenju, bio i fra Zdenko Zubac, župnik u Ružićima, kao i fra Slobodan Lončar, župni pomoćnik u susjednoj župi Drinovci. “U partizanskoj propagandi njihovo uhićenje je (a onda i pogubljenje) opravdavano tako što su navodno on i fra Zdenko Zubac, župnik u Ružićima ‘bođrili seljake lažnim govorima, tvrdeći da su ustaše zauzeli Imotski, Posušje i Dubrovnik’.”⁴⁹

Prema istraživanju dr. Anđelka Mijatovića fra Zdenka je na grub način u župnoj kući u Ružićima dao uhititi oficir UDB-e Ante Barbir 10. veljače 1945. oko pod-

47 Arhiv Provincije: SP, sv. 144, f. 594. Misli na fra Berislava Mikulića. Na pismu je dodao tajnik Provincije fra Bonicije Rupčić da su sv. mise provedene 17. prosinca 1944.

48 Više o operaciji “Bura”, od 27. siječnja do 3. veljače 1945., vidi u: I. ŠARAC, *Metastaze jedne revolucije*, str. 179-189.

49 I. ŠARAC, *Metastaze jedne revolucije*, str. 276.

ne. Barbir ga je, nakon što su mu ruke vezali žicom, ispred župne kuće udario pištoljem po glavi. Pri tom su “knojevci i mjesni partijski komunisti” opljačkali župnu kuću, ubijali perad i povelili župnikovu kravu skupa s uhićenikom preko brda Maliča u Tihaljinu. Svjedoci su kasnije potvrdili da su vidjeli da su partizani tukli “fra Zdenka koji je zapomagao”. U Tihaljinu, u zaselak Brdo, doveden je i fra Slobodan Lončar te su tu prenoćili u nekoj kući koju su zauzeli partizani, zatvoreni na tavanu. Dvojica zatočenih franjevacu bili su tijekom noći izloženi torturama tridesetak pripadnika KNOJ-a koji su ih sproveli. Partizani su bili Srbi iz istočne Hercegovine te su navečer igrali “gatačko” kolo na gumnu ispred kuće, na kojem su i tukli fra Zdenka. Njegovo maltretiranje htjela je prekinuti jedna starica iz te kuće ili susjedstva, ali su partizani zaprijetili da će i nju ubiti. Zatočenim franjevcima nije bilo dopušteno leći u krevete, koje su im nudili domaćini, nego su noć proveli sjedeći na jednom sanduku. Stražari su ih i dalje tukli, što je mlađi fratar (Lončar) teško podnosio, a stariji (Zubac) ga je tješio i hrabrio. Na kraju je zlostavljanje prekinuo oficir OZN-e u civilu, s objašnjenjem da će njihovu krivicu utvrđivati “narodni sud”. Sutradan su odvedeni u Mjesni narodni odbor (MNO) u Tihaljinu, gdje je došao i oficir UDB-e Ante Barbir, koji se smilovao na molbe domaćina i dopustio im da nešto pojedju. Odatle su odvedeni u partizanski zatvor u Ljubuškom.⁵⁰

U zatvoru u Ljubuškom fra Zdenka i fra Slobodana su kao zadnji svjedoci vidjeli fra Janko Bubalo i fra Stanko Vasilj, koji su se već otprije nalazili u istome zatvoru, ali su imali sreće da i sami nisu doživjeli sudbinu njih dvojice i brojnih drugih franjevacu i civila koji su pogubljeni u blizini toga zatvora i na drugima mjestima. O tome je posljednjem susretu dojmljivo zapisao fra Janko Bubalo:

Dana 11. veljače (1945.) oko osam sati ujutro prigodom službenog izlaska svih zatvorenika na takozvani klozet u našem prizemlju pred našim vratima (jer se upravo pred njima na otvorenom nalazio i taj nazovi klozet) opazio sam kroz špijunku pok. fra Slobodana Lončara. Čekao je na red u skupini pet-šest zatvorenika. Tiho sam mu se javio. On se trznuo, okrenuo se i žalosno se zagledao u mene. Ja sam mu odmah bez ikakva uvoda i razgovora, rekao da se časovito pribere, pa da ću mu dati (sakramentalno) odrješenje. Kad sam mu to učinio, blago me i zahvalno pogledao. Zadnji put u životu! Isto sam učinio i s pok. fra Zdenkom Zupcem, koji je izveden poslije fra Slobodana iz slijedeće sobe. Izgledao je upravo majestetično! Krupan, elegantan, u habitu s fratarskim plaštem i crnom šubarom na glavi. Krasno su mu stajali i brčići, ukusno podrezani. Bio je to susret koji se brojio sekundama, ali takav da se - kao posljednji - nikada ne može za-

50 Andelko MIJATOVIĆ, “Posljednji dani Križnoga puta fra Slobodana Lončara i fra Zdenka Zupca. Prilog istraživanju stradanja franjevacu Hercegovacke franjevačke provincije 1945.”, *Stopama pobijenih*, br. 1/2012., str. 41-44.

boraviti. I fra Slobodan i on, u ovećoj skupini supatnika, strijeljani su oko ponoći 12. ili 13. veljače.⁵¹

No, kako će se otkriti šezdeset godina kasnije, fra Zdenko ipak nije ubijen u Ljubuškom, nego su ga partizani – skupa s onom skupinom uhićenih franjevaca u fratarskoj hidrocentrali u Širokom Brijegu – pokupili usput u Ljubuškom i povezli kamionom u dalmatinsko zaleđe i tu ga ubili. Tri tijela ubijenih hercegovačkih franjevaca identificirana su u masovnoj grobnici u Zagvozdu, među njima i tijelo fra Zdenka Zupca (o tome više u nastavku ovoga teksta). Fra Slobodan Lončar je pak doista ubijen u Ljubuškom; njegovo je tijelo, s drugima, ekshumirano i identificirano kasnije (DNK analiza iz 2013. godine).⁵²

Fra Zdenkova krivnja prema komunističkoj propagandi

Jugo-masonski zlotvor Viktor Novak u samo jednoj rečenici svoje voluminozne knjige *Magnum crimen* spominje i fra Zdenka Zupca. Navodi dvojicu franjevaca (Paško Martinac, Ćiril Ivanković), koji su, navodno, “naročito žestoko pobijali ideje narodnooslobodilačkih boraca i pomagali ustaše i Nijemce u njihovim borbama protiv NOV-e” te dodaje: “Takvi su bili i fra Zdenko Zubac u selu Ružica, i fra Slobodan Lončar, župnik u selu Drinovcima.”⁵³ Vrlo je zanimljivo da Novak spominje upravo one franjevce, i svećenike općenito, koje su pobili njegovi ideološki istomišljenici - partizani. Da su “pobijali ideje narodnooslobodilačkih boraca”, ne treba previše sumnjati, jer ti su borci uglavnom bili obični razbojnici i zločinci. Da su bili pobornici samostalne hrvatske države, također ne treba sumnjati. Ali da su na bilo koji način aktivno “pomagali ustaše i Nijemce u njihovim borbama protiv NOV-e”, to je obična glupost. Fra Tugomir Soldo navodi da kod fra Julijana Kožula, čije ime također Novak spominje u negativnom kontekstu, nije bilo “ni partizana ni Srba, kao ni kod [fra Slobodana] Lončara ni [fra Zdenka] Zubca, pa nisu mogli napraviti neko zlo, kada bi sve i htjeli. Zubac fra Zdenko bio je pobožan i uzoran svećenik i nikada se nije bavio bilo kakvim svjetovnim poslom.”⁵⁴ Zanimljivo, ali Novak nigdje ne navodi kako su partizani one koje on spominje ubili - dakako bez ikakva suđenja i bez ikakve krivice.

51 Janko BUBALO, *Apokaliptični dani. U sjeni zablude*, Zagreb, 1992., str. 148-149.

52 “Identificirana još dva tijela ubijenih hercegovačkih fratara”, *Stopama pobijenih*, br. 1/2008., str. 15.

53 Viktor NOVAK, *Magnum crimen. Pola vijeka klerikalizma u Hrvatskoj*, Zagreb, 1948., str. 675. O silnoj “kvaliteti” Novakova djela govori - među tisućama faktografskih pogrešaka - i naziv sela Ružica, koje dakako ne postoji; riječ je o selu i župi Ružiči!

54 Tugomir SOLDI, “Držanje katoličkog svećenstva u Hercegovini za vrijeme Drugoga svjetskog rata”, *Hercegovina franciscana*, br. 7 (2011.), str. 403.

Ekshumacija u Zagvozdu

Rad na ekshumaciji ratnih stratišta iz poraća Drugog svjetskog rata gdje su partizani načinili ratne zločine Hercegovačka je franjevačka provincija započela nakon osnutka Povjerenstva za pripremu kauze mučenika. Zagvozdu je prvo stručno istraženo stratište na području Hrvatske na kojem su partizani učinili zločin. U ime Provincije sve je radove vodio pročelnik Povjerenstva za pripremu kauze mučenika fra Ante Marić. Povjerenstvo je osnovao provincijal fra Slavko Soldo dopisom od 8. studenoga 2004. Članovi su, uz fra Antu, bili: fra Bazilije Pandžić, fra Vendelin Karačić, fra Jozo Zovko, fra Jozo Vasilj i fra Branimir Musa.

Osnutkom Povjerenstva pristupilo se kampanji ekshumacije masovne grobnice u Zagvozdu. Na radiopostaji Mir Međugorje fra Ante je govorio o Povjerenstvu i o tome što bi ono trebalo raditi. To je u Zagvozdu slušao Vlado Čagalj, te u "eter" postavio pitanje: "Zašto fratri ne dolaze uzeti kosti ubijenih širokobriježskih fratara u Zagvozdu i ukopanih na Sudišću?" Bilo je to 9. veljače 2005. "Fra Ante Marić odmah je stupio u kontakt i najavio svoj posjet Zagvozdu."⁵⁵ U dogovoru s provincijalom fra Slavkom Soldom napravljeni su dopisi župniku don Jakovu Cikojeviću i načelniku općine Zagvozdu Boženku Dediću. Oba su na dopise odgovorili pozitivno, te se moglo pristupiti ekshumaciji.

Fra Ante se još na Vel. četvrtak 24. ožujka 2005. u Imotskome vidio s načelnikom Zagvozda Boženkom Dedićem i gđom. Gordanom Turić, a dana 4. travnja, ponedjeljak, 2005. godine⁵⁶ su fra Željko Grubišić, župnik u Drinovcima, fra Vinko Mikulić iz Gorice, prof. arheolog Tihomir Glavaš i fra Ante Marić u Zagvozdu gdje se sastaju sa župnikom don Jakovom Cikojevićem i načelnikom Boženkom Dedićem, odlaze na lokalitet Đoginu ledinu. Tu su, po kazivanju žitelja Zagvozda, ukopani ljudi koje su partizani mučili i ubili, a među njima su i širokobriježski fratri. Snjegova više nema, proljeće se budi. Početak ekshumacije je dogovoren za 6. travnja, u srijedu, 2005. godine.⁵⁷

Kako je dogovoreno, tako se i dogodilo. Na Đoginoj ledini nije rasla šuma, iako je svuda okolo rasla. Ni trava. Samo lišaj i mahovina. Na njoj ni ovce nisu pasle. Cijela je priroda, životinje, ljudi sve to vrijeme do 6. travnja 2005. poštivali to mjesto u kojem su počivali, vidjet će se, izmasakrirani i okrutno ubijeni ljudi. Njihova su tijela nakon ubojstva najprije zakopana u klačinu, pa su ih po partizanskoj zapovijedi prenijeli na Đoginu ledinu. U blizini je prirodna okomita

55 A. MARIĆ, *Tragom pobijenih hercegovačkih fratara*, str. 127.

56 Toga se dana liturgijski slavila Blagovijest jer je 25. ožujka te godine 2005. bio Veliki Petak.

57 A. MARIĆ, *Tragom pobijenih hercegovačkih fratara*, str. 130

špilja, jako duboka, “bez dna”, kako narod običava kazati. Mogli su ovi ljudi ta tijela, njih osamnaest, baciti u tu provaliju, ali nisu. Ukopali su ih dostojanstveno koliko su god mogli na 80 cm dubine.

U Zagvozdu su bili 6. travnja 2005. u 9 sati. Sastali se i upoznali s radnicima. Radnici su Josip Prodan, Mirko Krištić i Ivan Čagalj, svi iz Zagvozda. Krenuli su put Sudišća. Najprije su vrtlič očistili od površinske mahovine i lišajeva. Tu skoro da nije bilo ni trave. Na zemlji su ljudi od kamenja poslagali križ, u sami ulaz u vrtlič. Postoje ostatci mnogih izgorjenih lampaša.

Tiho Glavaš, arheolog, započeo je probno iskopavanje u jugoistočnom dijelu vrtlića. Nakon 30 do 40 cm naišlo se na prvu ljudsku kost (rebro). Ljudi su po pobožnom običaju odložili alat, prekrstili se i izmolili Očenaš za te pokojne koji tu počivaju. Zatim se uz pomoć načelnika doveo jedan mali bager, te je Mirko u cijelom vrtliču podigao prvi sloj zemlje, desetak centimetara iznad pronađene kosti. U toj dubini nije se naišlo ni na jednu kost. Zemlja se odbacivala na stranu.⁵⁸ Ubrzo je situacija bila jasna. Stratište je imalo osamnaest tijela na kojima su vidljive žice kojim su im ruke vezali na leđima. Sve je javljeno sredstvima javnog priopćavanja i čekalo se na suca istražitelja.

Boženko je Dedić javio da u 8 iz Splita kreće istražni sudac sa svojom ekipom. I stigli su oko deset sati Marko Brdar, istražni sudac istražnog centra županijskog suda, zamjenica državne županijske tužiteljice Živana Marušić, sudski vještak za medicinu Marija Definis Gojanović. S prof. su arheologom Tihomirom Glavašem i s fra Antom došli do pronađenih tijela u zajedničkom grobu. Sudac je po propisu uzeo sve podatke, pitao je tko je ovo sve pokrenuo, pa mu je fra Ante Marić sve ispričao: Da je iskapanje pokrenula Hercegovačka franjevačka provincija preko svoga Povjerenstva za pripremu kauze mučenika hercegovačkih franjevaca, kojemu je fra Ante pročelnik. Provincija je u tom smislu tražila i dobila dopuštenje od općine Zagvozd, te unajmila arheologa Tihomira Glavaša, da u provincijsko ime arheološki istraži ima li u tom dočiču pokopanih ljudi, kako tvrde mještani, da su tu ukopani “širokobriški fratri”. Kad se utvrdilo da je tu uistinu ukop, zajedno su fra Ante Marić i načelnik općine Zagvozd obavijestili MUP i zatražili da na lice mjesta dođe sudac istražitelj.

Nakon što je sve detaljno pregledano, dogovorili smo se da se radovi nastave, a da sada na radilištu bude i Marija Definis kao vještak za sudsku medicinu, i da se nakon prave arheološke pripreme i ilustriranja na licu mjesta, pristupi ekshumaciji tijela i prijevozu na patologiju kako bi se utvrdio uzrok smrti i njihov identitet.⁵⁹

58 *Isto*, str. 147.

59 *Isto*, str. 157.

O tome je detaljno u svom dnevniku zapisao arheolog prof. Tihomir Glavaš 14. travnja 2005.:

Konačno je stigla ekipa za očevid na čelu sa županijskim sudcem istražiteljem Markom Brdarom. Osim njega, tu je dr. Marija Definis Gojanović, medicinski sudski vještak i g-đa Živana Marušić, zamjenica državnog županijskog tužitelja, te gosp. Ivan Ančić, kriminalistički policajac iz Splita i dr. Napravili su očevid. Sudac je Brdar preko svoje veze izdiktirao zapisnik o zatečenom stanju masovne grobnice. Nakon toga, na naše iznenađenje, zatražio je ekshumaciju. Po našem mišljenju to nije bilo moguće uraditi na zadovoljavajući način jer kosturi ni izdaleka nisu bili dovoljno oslobođeni zemlje. Svaki pokušaj vađenja teško bi oštetio kosture. Stoga smo diskretno zamolili dr. Definis Gojanović za podršku i zatražili da se započeti posao završi po našem planu. Mada su PVC vreće već bile na brzinu dopremljene, uspjeli smo odgoditi masakriranje i osigurati dalji normalan rad kako smo ga ranije i zamislili. Dr. Definis Gojanović nam je obećala pomoć. (...).

15. travnja MMV:

Danas su s nama dr. Marija Definis Gojanović, gosp. Ivan Ančić i gosp. Miran Palčok dokumentarista iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika iz Splita koji će grobnicu geodetski snimiti i napraviti drugu tehničku dokumentaciju.

Ovi su nam ljudi bili od velike pomoći. Dr. Definis Gojanović radila je cijeli dan s nama na čišćenju kostura a Ančić je digitalnim foto aparatom snimao svaki detalj po policijskoj i medicinskoj metodologiji. Svaki je kostur dobio svoj broj. Tu smo nomenklaturu prihvatili i mi iz praktičnih razloga i stoga što odgovara i našoj metodologiji.⁶⁰

Tijela su pojedinačno izdvojena, obilježena i 19. travnja odvezena put Splita. Slijedila je akcija na terenu. Uzimanje uzorka za DNA od obitelji fratara za koje se smatralo da su u Zagvozdu ubijeni. Najviše se mislilo na skupinu iz franjevačke mlinice i hidrocentrale na rijeci Lištici u podnožju širokobriježskog samostana. To su:

- o. Bonifacije Majić, 62 godine, bivši profesor i meštar, graditelj konvikta i gimnazijske zgrade;
- fra Fabijan Kordić, 55 godina, brat pomoćnik - krojač;
- o. dr. Rade Vukšić, 51 godina, direktor gimnazije i profesor;
- o. dr. Fabijan Paponja, 48 godina, direktor konvikta i profesor;
- o. Andrija Jelčić, 41 godina, gvardijan samostana;
- o. dr. Leonardo Rupčić, 38 godina, profesor;
- fra Melhior Prlić, 33 godine, brat pomoćnik - stolar;
- o. Mariofil Sivrić, 32 godine, samostanski vikar i
- fra Miljenko Ivanković, 21 godina, klerik.

---

60 *Isto*, str. 250.

Fra Ante se Marić interesirao za obitelji ovih fratara. U svim tim obiteljima je živo sjećanje na njihove fratre. To je sad preko šezdeset godina da su oni ubijeni. No, uvijek su djeca braće i sestara tih fratara, njihovi unuci i praunuci po tim fratrima dobivali imena. I obitelji su ponosne na njih i čuvaju svetost uspomene na njihovu žrtvu. S fra Antom je do obitelji ubijenih fratara išla s. Mila Sesar da bi od njih uzela uzorke krvi.

Iz ove je skupine fratara identificiran samo fra Melhior Prlić. Dogovorom fra Ante Marića i dr. Marije Definis Gojanović odlučeno je da se proširi skupina za uzimanje uzorka za DNA na sve obitelji fratara koji su ubijeni u Hercegovini, osim mostarske grupe; njih sedmorica su, naime, bačeni u Neretvu te nisu imali grobove. Tako se onda trebalo uzeti uzorak od sljedećih fratara: fra Nevinko Mandić, fra Marko Dragičević, fra Bono Andačić - to su fratri koji su odvedeni sa sv. mise u Izbičnu i ubijeni na nepoznatom mjestu; fra Paško Martinac, fra Zdenko Zubac, fra Julijan Kožul, fra Martin Sopta, fra Slobodan Lončar, uhićeni između 10. i 13. veljače 1945. Svi su viđeni u Ljubuškom, te se smatralo da su tu negdje i ubijeni. Fra Maksimilijana Jurčića, kapelana i pomoćnog meštra novaka na Humcu, partizani su uhitili 28. siječnja 1945. i odveli u smjeru Vrgorca.

Dana 11. kolovoza 2006. ide se na ekshumaciju. Fra Ante Marić, Marija Definis i Ivan Levi Vlašić idu u Gradniće. "S fra Marinkom Šakotom, župnikom, idu na groblje uzeti uzorke obitelji fra Zdenka Zupca. Htjeli su uzeti kosti roditelja, no nije im pošlo za rukom naći ih u kosturnici, te uzimaju uzorak fra Zdenkova brata."⁶¹ Za identifikaciju fra Zdenka Zupca uzeta je kost brata Nikole Zupca (1909.-1991.).

U laboratoriju u Splitu na Patologiji na Firulama Marija Definis nastavlja sada laboratorijski posao identifikacije. Vrlo je bitno naglasiti da je profesorica dr. Marija Definis stratište u Zagvozdu uzela kao ogledni primjerak identifikacije iz jednog desetljećima starog stratišta i sa svojim studentima napravila plakat kako se od jedne masovne grobnice, u ovom slučaju u Zagvozdu, izdvaja jedno tijelo, i kako se postupa u vršenju njegove identifikacije. Doktorica je jedan primjerak toga plakata darovala fra Anti Mariću i on je danas u arhivu Vicepostulature.

Identificiran fra Zdenko Zubac

Tijelo fra Zdenka Zupca identificirano je na Patologiji Kliničkog bolničkog centra (KBC) na Firulama u Splitu 27. listopada 2006. O tome je detaljno izvješće sastavila dr. Marija Definis Gojanović. Najvažnije je otkriće da je fra Zdenko preminuo

61 *Isto*, str. 185.

“uslijed strijelne rane glave (...) desnog zatiljnog područja”, što znači da su ga partizani usmrtili metkom u potiljak.

Na temelju provedene DNA analize izuzetih uzoraka kostiju uspješno se izolira i umnoži DNA pod laboratorijskim brojem Os-39/05. Utvrđeno je da dobiveni genotip pripada muškoj osobi. DNA je uspješno umnožena u 11 lokusa Yfiler PCR Amplification kit-a. Usporedbom s rezultatima DNA analize uzoraka kostiju pok. Nikole Zupca, brata pok. fra Zdenka Zupca, utvrđeno je da se radi o identičnom profilu u svih 11 umnoženih lokusa.

Stoga, izvršenom analizom genskih lokusa i usporedbom s rezultatima DNA analize uzoraka kostiju najuže rodbine, utvrdi se da kosti ekshumirane u Zagvozdu pod br. tijela 14 pripadaju sada pok. fra Zdenku Zupcu i to s vjerojatnošću pronalaska iste osobe u općoj populaciji od 1 : 1,36 x 10¹³.

Pokojni Zdenko Zubac preminuo je uslijed strijelne rane glave. Pregledom koštanih ostataka utvrđena je strijelna rana glave desnog zatiljnog područja.⁶²

A tijelo broj 14 ekshumirano u Zagvozdu ovako je opisano na Patologiji u Splitu:

15. Ostaci tijela označeni br. 14⁶³

- lubanja zaživotno prelomljena, u brojnim nepravilnim, većim i manjim fragmentima; donja čeljust čitava, gornja u dva fragmenta, a ostale kosti lica nedostaju
- svi zubi prisutni, zdravi, bijeli, pravilni; sve osmice prisutne
- na donjem dijelu desne nadlaktice trnasti izdanak kosti s prednje medijalne strane
- po spajanju lubanjskih kostiju, desno zatiljno vidljiv ulazni otvor strijelne rane (sl. 48)
- desna lakatna kost prelomljena, nedostaje donji dio
- izvrsno očuvan kostur u cijelosti, jakih, širokih kostiju, izraženih hvatišta mišića; nedostaje samo manji dio sitnih kostiju šaka i stopala dok su trupovi kralježaka i krajevi dugih kostiju postmortalno oštećeni (sl. 49)
- oko kostiju desne podlaktice omotana žica
- ostatci žice dostavljeni uz tijelo.

Duljina dugih kostiju: humerus = 35,7 cm, ulna = 29 cm, radius = 26,6 cm, femur = 49,2 cm, tibia = 48,5 cm, fibula 39 cm.

---

62 *Isto*, str. 331-332.

63 Ovaj broj nije naveden uz broj tijela (15.) kako je u knjizi *Tragom ubijenih hercegovačkih fratara*, već je zaštićen do objave identifikacije. Tek kad je fra Zdenko identificiran, objavi se i koji je broj naveden u knjizi.

Prema karakteristikama lubanjskih kostiju, zuba, zdjelice i natkoljениčne kosti utvrđuje se da se radi o muškoj osobi srednje životne dobi jake osteo-muskularne građe.

Preračunavanjem faktorima po Trotteru i Gleseru dobije se zaživotna visina od 179 cm.

Specifična zaživotna oštećenja: strijelna rana glave.

Za DNA analizu izuzeta su tri (3) zuba.⁶⁴

Ukop fra Zdenka Zupca

Dana 7. listopada 2007. u 15 sati u župnoj crkvi u Zagvozdu slavljena je sveta misa, a potom u mjesnom groblju i ukop petnaest neidentificiranih tijela ekshumiranih u Zagvozdu na lokalitetu Sudišće, koje su u veljači 1945. ubili partizani. Misno slavlje predvodio je vikar Hercegovačke franjevačke provincije dr. fra Miljenko Šteko, suslavili su generalni vikar Splitsko-makarske nadbiskupije dr. don Ivan Čubelić, župnik Zagvozda don Jakov Cikojević, te preko četrdeset svećenika i fratara iz Hercegovine i Imotske krajine. Ukop je obavio mjesni župnik. Sudjelovali su novaci i bogoslovi Hercegovačke franjevačke provincije, časne sestre i nekoliko tisuća vjernika Zagvozda, okolnih župa i iz Hercegovine. Nakon ukopa u pratnji policije krenula je povorka s tijelima identificiranih fratara s tog lokaliteta fra Melhiora Prlića, fra Zdenka Zupca i fra Julijana Kožula iz Zagvozda na Široki Brijeg. Vjernici mjesta Gorice, Sovića, Gruda uz nogostup su stajali s upaljenim svijećama i svoje ubijene fratre zasipali laticama cvijeća. Posebno je bilo dirljivo na samoj granici i u zaseoku Vlašići. Svi su izišli na cestu s upaljenim svijećama. Na trenutak je zastao i njihov fra Melhior, s ubijenom svojom braćom fra Zdenkom i fra Julijanom, da im zahvali na ljubavi i uzvрати toliko željeni pozdrav. Pred samostanskim vratima svoju su ubijenu braću, nakon šezdeset i dvije godine dočekala braća samostana, te ih uz molitvu i procesiju donijeli u samostansku kapelu. Njihov će ukop obaviti general Franjevačkog reda fra José Rodríguez Carballo 9. listopada 2007. u 11 sati u crkvi na Širokom Brijegu.

Dana 9. listopada 2007. ukopani su njihovi posmrtni ostatci. Ukopani su u fratarsku grobnicu u širokobriješkoj crkvi. U toj su grobnici od 1. srpnja 1971. tijela fratara koje su partizani ubili na Širokom Brijegu 7. veljače 1945. i onih koje su 6. veljače 1945. ubili u Mostarskom Gracu. To su dvanaest ubijenih na Širokom Brijegu: fra Marko Barbarić Lesko, fra Stanko Kraljević, fra Ivo Slišković, fra Krsto Kraljević, fra Arkandeo Nuić, fra Dobroslav Šimović, fra Tadija Kožul, fra Borislav Pandžić, fra Žarko Leventić, fra Viktor Kosir, fra Stjepan Majić i fra Ludovik

64 Isto, str. 309-311.

Radoš. S njima su i oni iz Mostarskog Graca: fra Krešimir Pandžić, fra Augustin Leopold Zubac, fra Roland Zlopaša, fra Zvonko Grubišić, fra Kornelije Sušac i fra Rudo Jurić. Ukupno je u grobu dvadeset i jedan ubijeni fratar. Kostu ispačene ubijenih hercegovačkih franjevaca tiho se pozdraviše i zahvališe Bogu za mir vječni.

Svečanom svetom misom u 11 sati general Reda fra José Rodríguez Carballo, uz asistenciju provincijala fra Ivana Sesara i cijele Provincije, ukopao je i posmrtnu ostatku identificiranih fra Zdenka Zupca, fra Julijana Kožula i fra Melhiora Prlića. To je bio nezaboravan dan za Hercegovačku franjevačku provinciju. Na ukopu je bilo veliko mnoštvo puka, a misa je slavljena pred širokobriješkom crkvom.

O tome stoji u provincijskom glasilu *Mir i dobro*:

Fra Melhior Prlić, fra Julijan Kožul i fra Zdenko Zubac imali su 9. listopada, 62 godine nakon smrti, dostojanstven pokop u crkvi u Širokom Brijegu u grobnicu u kojoj su 1971. godine pokopani posmrtni ostaci 18 franjevaca Hercegovačke franjevačke provincije koji su također ubijeni 1945. godine. Partizani su sredinom veljače te godine poubijali ukupno 66 franjevaca među kojima i provincijala Hercegovačke franjevačke provincije. Za grobove njih 36 još se ne zna. Spomenuta trojica identificirana su nakon što su njihovi ostaci 2005. godine pronađeni u jednom vrtu u Zagvozdu kod Imotskoga.

“Ganut sam ovim činom, jer vidio sam suze u očima puka”, rekao je generalni ministar Reda manje braće fra José Rodríguez Carballo. To je bio središnji događaj njegova službenog pohoda Hercegovačkoj franjevačkoj provinciji od 7. do 10. listopada 2007. godine. (...).

Cijeli prigodni program - pokop, vrlo dojmljiv igrokaz u kojem je 66 mladića i muževa u habitima, u žici, slikovito predstavilo smaknuće fratara (autor: fra Ante Marić), te misa na latinskom ostavili su dubok dojam na desetke tisuća vjernika koji su došli na Široki Brijeg, stotine ministranata i članova FRAMA-e, koji su sudjelovali u svečanom mimohodu, kao i oko stotinu i pedeset svećenika koji su sudjelovali u koncelecijaciji. Među njima su uz hercegovačkog bili svi hrvatski provincijali, te izaslanik provincijala Bosne Srebrenice. U općini Široki Brijeg 9. listopada (utorak) je bio neradni dan.⁶⁵

Za ovu svetu misu i ukop Provincija je priredila *Liturgijski vodič, pohod generalnog ministra, Široki Brijeg, 9. listopada 2007.* u kojem su donesene fotografije i osnovni podatci svih ubijenih fratara koji su ukopani u fratarsku grobnicu u crkvi na Širokom Brijegu. Tu se uz ostalu ubijenu i ukopanu braću nalazi i kratki životopis s fotografijom fra Zdenka Zupca na 13. stranici.

Fra Ante Marić

---

65 *Mir i dobro*, god. XXXIX, 3., Mostar, prosinca, 2007., str. 12-13.

KRVLJU OPEČAĆENI ZA NEBO

Životopisi šezdeset šestorice hercegovačkih franjevaca
ubijenih u Drugom svjetskom ratu i poraću

Priredio:
dr. fra Robert Jolić

Mostar, 2025.